

KÖNYVISMERTETÉS – RECENSIONES

M. SIEPEN: DER HALLSTATTZEITLICHE ARM- UND BEINSCHMUCK IN ÖSTERREICH. Prähistorische Bronzefunde Abt. X. Bd. 6. 178 oldal, 128 tábla. Franz Steiner Verlag. Stuttgart 2005.

A kötetben közreadott leletek jelentős részét a Hallstattban kiasott sírmellékletek alkotják. Ennek a ténynek megfelelően a bevezető fejezet ismerteti ennek a temetőnek kutatástörténetét. A feldolgozott leletanyag korára vonatkozó vélemények áttekintése ugyancsak a bevezetés részét képezi.

A kötet terjedelmének túlnyomó részét a katalógus alkotja. Ebben 1715 tárgy leírása kapott helyet. A PBF sorozat rendszerének megfelelően az egyes leletek leírásához csatlakozik az azokkal előkerült tárgyak felsorolása, valamint az őrzési helyre, irodalomra vonatkozó adatok.

A katalógusban a karperecek, a lábpercek típusok szerinti csoportosításban szerepelnek. Az egyes csoportok utáni szakaszban történt meg az odasorolt darabok értékelése, amely a viseletre, az adott ékszerek divatjának elterjedési területére és a korára vonatkozó adatok összegzéséből áll. A Kárpát-medencében is ismert karperec típusok közé tartoznak többek között a gyöngyözött hátú darabok (Magyar-keresztes, Smolenice–Molpir), a bütöksor díszű karperecek (Somlyó), a szkítakerék sírmellékletei között lévő bordázott karperecek. Az utóbbi karperec típus előfordulása szkítakerék Alföld csoport leletanyagában azt tanúsítja, hogy a Hallstatt kultúra ékszerkészletének egyes elemeit a Dunától keletre élt lakosság átvette. A szkítakerék leleteinek bizonyossága szerint a Kr.e. 6. század első felében, azaz a Ha D1 periódus idején már elterjedt az Alföldön a bordázott hátú karperecek viseletének a divatja.

BERNHARD WENINGER: STUDIEN ZUR DENDROCHRONOLOGISCHEN KALIBRATION VON ARCHÄOLOGISCHEN ¹⁴C-DATEN. Bonn 1997, 202 pp.

A magyar régészet lényegében a születésétől keresi – és találta meg sokszor – a kapcsolatot a természettudományokkal. Ugyanakkor e kapcsolat, lehet hogy szerencsésebb a párbeszéd kifejezést használni, kicsit felemásra sikeredett. Vannak olyan területek, mindenekelőtt az antropológia, melyek természetes módon kapcsolódnak a magyar régészek munkájához, de voltak/vannak olyan területek is, melyek egy-egy kutató munkája és erőfeszítései nyomán váltak – az ő aktív életszakaszában – meghatározóvá. Gondoljunk például a fa- és növénymaradványok botanikai meghatározására és Stieber János munkájára, vagy a közelmúltban

A karperecek mellett bronz fibulák, szemes üvegyöngyök is a Hallstatt kultúrától átvett ékszertípusok közé tartoznak.

A katalógusban felsorolt kar- és lábpercek elemzésének eredményeit aránylag rövid fejezet foglalja össze. Az sírmellékletek alapján az volt megállapítható, hogy kettőtől hatig terjedt az egy-egy temetkezésből előkerült karperecek száma. Ezek között többnyire különböző típusú és díszítésű darabok vannak. A hallstatti temető sírleleteiből arra lehet következtetni, hogy a korai Hallstatt korban jött a divatba, majd a Ha D1 periódustól vált általánossá a több karperecből álló ékszerkészlet viselete. A karpereceket tartalmazó síroknak a Hallstatt temető területén való helye alapján lehetővé vált a temetkezések pontos idejének megállapítása. A Hallstatt temető leleteiből rekonstruálható volt az egykori női ékszer viselet is, amely karperecekből, lemezövekből, fibulákból és hajdíszekből állt. Ezek az ékszerek az egész hallstatti kor időszakában az öltözék állandó részei voltak. Közöttük több olyan darab is található, amelyek a Délkelet-alpi és Dél-német területekről átvett ékszertípusokat képviselnek. A felsorolt, más területekről származó ékszerek sorát kiegészíthetjük egy alföldi szkíta típusú bronz hajkarikával. A Hallstatt temető leletein kívül az ausztriai vaskori leletanyagból összeállított ékszerkészletekről is szemléletes képet kapunk.

A kötete a PBF sorozat szabványának megfelelő jegyzékek, mutatók és elterjedési térképek zárják. Egészében véve ez egy korrekt, szakmailag magas szinten álló, a tárgyalt lelet-típusokról minden lényeges adatot tartalmazó munkák sorába tartozik.

Kemenczei Tibor

tragikus hirtelenséggel elhunyt Babos Károly sokunk által igénybe vett szíves segítségnyújtására ugyanezen a területen. E területek mellett sok vizsgálat, elemzés alkalmazása sokáig vágyálom maradt kutatóink előtt. Ez a helyzet '80-as évek közepétől kezdett érdemben változni és a hazai régészek mind határozottabban kezdték keresni a természettudósok segítségét, a korábban megszokottá vált néhány terület határain át- és túllépve. Részből olyan kérdések megválaszolását kérve, amelyekre a hagyományos régészeti módszerek nem voltak elégségesek (pl. radiokarbon keltezés), részben olyanokra, ahol a természettudományok révén vált egyértelműen megfoghatóvá, bizonyíthatóvá egy-egy régészeti által valószínűsített jelenség. Gondoljunk például a foszfátanalízis első alkalmazásaira. Ezen úttörő, és az alkalmi szíveségekre épülő fázis után lassan, de

biztosan beépültek régészetünk mindennapjaiba a természettudományok, és mára természetessé vált, hogy egy „rendes” ásatáshoz hozzátartozik például a pollenanalízis, az archaeomágneses felmérés, és akkor a légifotózásról, és a datálási eljárásokról vagy vegyelemzésekről még nem is beszéltünk. Így lassan, de biztosan megszülettek azok az együttműködések, csatornák, amelyeken keresztül a régészek el tudják juttatni anyagaikat a megfelelő szakemberekhez.

Az ezredforduló után újabb változást lehet észrevenni: most a természettudósok kezdik felfedezni a régészeket (és a történettudomány más területeit), és keresik egyre határozottabban őket, hogy a természettudományos jelenségek időbeli változását jobban megismerhessék. Ebben a légkörben a régész olvasó érdeklődéssel fedezheti fel Bernhard Weninger munkáját, sok új ismeretet remélve. Am a kötetet kézbe véve csalódnia kell: az átlagos olvasó számára a mű „emészthetetlen”, mert, az igen alapos, összefoglalás komoly fizikai-matematikai háttérismereteket igényel, és látványlag kevés szó esik benne a régészetről.

A szerző a régészeti célú kutatásokban használt radiokarbon adatok dendrokronológia segítségével végzett kalibrálása ürügyén a matematikusok által jól ismert „valószínűség” fogalmát próbálja „lefordítani” a régészeti gyakorlat és a ¹⁴C-es kormeghatározás nyelvére. Ennek a legnagyobb problémáját az jelenti, hogy mindez nem az általunk megszokott lineáris egyenletekkel leírható matematikai világhoz tartozik...

Ha valaki veszi a bátorságot és ezek után elolvassa a könyvet, akkor elsőként megismerkedhet a rádióaktivitás és a radioaktív bomlás megismerésének főbb állomásaival, majd az ezen ismeretek birtokában megfogalmazott atommodellekkel. Ezt követi a radiokarbon keltezés történetének részletes ismertetése. Ezt a szerző két periódusra bontja, és megkülönböztet egy korai (1934–1945 közötti) periódust,

és egy, az alapokat lerakó szakaszt, mely 1967-ben zárul, és amelynek eredményként megszületett a ¹⁴C-es keltezés napi régészeti munkában jól alkalmazható módszertana.

Ezt követi e módszerek részletes ismertetése az alapfogalmak meghatározásától, az eljárás pontos leírásán át, az eredmények rögzítésének gondolataiig. Ezekben a fejezetekben azért érdemes átküzdenie magát az olvasónak, mert segítségükkel megértheti a régész, hogy mit is jelent az az eredmény, amit egy ilyen vizsgálat után a természettudós kollégától kap. Azaz segítséget kaphatunk – végre – a hatékony kommunikációt lehetővé tevő „közös nyelv” elsajátításához... Csak ezek után mutatja be a szerző azt, amit a könyv címe jelzett: a „hagyományos” radiokarbon kormeghatározás, dendrokronológia segítségével végzett, kalibrálását. Természetesen itt is a matematikai alapok ismertetésével kezd, amit az eljárás részletes leírása követ, és végül néhány régészeti példával zárja a sort. Példái tőlünk kicsit távoliak, mert az (egyiptomi) „birodalom időszakából” származó maradványok keltezését használja szemléltető anyagként.

A könyv negyedik fejezete a „*Theorie der Kalibration*” címet viseli, melyben a szerző a kalibrációs gyakorlat matematikai alapjait összegzi, elsősorban a mára jelentős matematikai területté vált valószínűségszámítás eszköztárára építve.

A kötet zárásaként egy – már korábban önálló tanulmányként megjelent – angol nyelvű összefoglalást találunk. Ezt egészíti ki az őbirodalmi minták keltezéseinek pontos felsorolása, mely nem csak az eredményeket tartalmazza, hanem a kapcsolódó szakirodalmat is. Így ez, az e téma iránt érdeklődő szakemberek számára, fontos segítség lehet. Mindezt a műben sokszor idézett, 1993-ban összeállított, az 1950 és Kr. e. 9400 közötti időszakra érvényes, kalibrációs görbék és bőséges irodalomjegyzék követi.

Grynaeus András

ORSOLYA HEINRICH-TAMASKA: STUDIEN ZU DEN AWARENZEITLICHEN TAUSCHIERARBEITEN (mit Beiträgen von L. Költö, R. Müller, E. Nagy, A. Pásztor, J. Szentpéteri und T. Vida). Monographien zur Frühgeschichte und Mittelarchäologie 11. Hrsg.: Falko Daim. Innsbruck 2005. 196 oldal, 80 rajzos kép, 47 fekete-fehér fotó, 1 színes tábla, 2 katalógustáblázat.

Tizenegy évvel azután, hogy a berlini múzeum gyűjteményében őrzött tausírozott frank és alemann leletek egy tanulmánykötetben napvilágot láttak (*Tuschierarbeiten der Merowingerzeit. Kunst und Technik. Hrsg.: W. Menghin. Berlin 1994*) a kárpát-medencei 7-8. századi hasonló emlékek mintaszerű közzététele és feldolgozása is megszületett. Pontosán egy évtizednek kellett ugyanis eltelnie, hogy olyan mennyiségű anyag kerüljön közzétételre (pl. Bóly-Vetőmagüzem, Kölked-Feketekapu A és B, Lukács-háza Hegyalja dülő, Pitvaros-Víztározó, Pókaszpetk-Mesterföldek, Zamárdi-Réti földek), amely már lehetővé tesz alaposabb vizsgálatokat. 1994-ben kevesebb, mint féltucat(!) lelőhelyről publikáltak aver temetőkből tausírozott övvereteket – a legtöbb Környéről – Magyarországon, s ehhez járult még egy-egy a szomszédos országokból. Az em-

lítették közt is alig akadt hitelesen megfigyelt vagy teljesen mondható garnitúra, így nem csoda, ha a magyar kutatók nem fordítottak különösebb figyelmet ezen emlékkörnek. Minden bizonnyal más lett volna a helyzet, ha a Lipp Vilmos által feltárt nagyszámú tausírozott garnitúra fennmaradt volna, azok ugyanis bizonyosan szerepeltek volna Bóna István 1963-ban megjelent, az avar kori germán övvereteket tárgyaló tanulmányában (*Bóna I.: Beiträge zu den ethnischen Verhältnissen des 6.–7. Jahrhunderts in Westungarn. ARegia 2-3, 1961-1962/1963, 49-68*), ami serkentően hathatott volna a kutatásra. Ennek hiányában a külföldi kutatók próbálták meg értelmezni a leleteket (*H. Bott, A. Lippert*), s bár a szinte kizárólag dunántúli férfisírokból származó övveretek germán kapcsolatai kézenfekvőnek tűntek, azok etnikai és kronológiai háttere vitatott maradt. E kérdésekben tulajdonképpen Max Martin tanulmányai teremtettek rendet, aki a Merowing övfejlődés és Rainer Christlein kronológiai sémája alapján a kölkedi temető ismeretében két időrendi csoportot különített el, illetve kísérletet tett a helyi és az import produktumok elkülönítésére. Heinrich-Tamáská tulajdonképpen ezt az utat járja tovább, az eredetileg doktori disszertációjának részét képező munka alapos formai és technikai vizsgálat